

FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ REPRODUKČNÍ PLÁNY V DOBĚ PANDEMIE COVID-19¹⁾

Jana Palonciová²⁾

FACTORS AFFECTING REPRODUCTIVE PLANS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Abstract

This article aims to contribute to the discussion of the factors that could affect reproductive plans over the next three years. According to the results of the Contemporary Czech Family survey, which was conducted during the Covid-19 pandemic in December 2020 and April 2021, the desire to have a (or another) child in the near future is primarily influenced by the number of children a family already has and by the values associated with parenthood. Socioeconomic changes brought about by the pandemic are not yet being reflected in parental plans.

Keywords: Covid-19 pandemic, reproductive plans, Czech Republic

Demografie, 2022, 64(2): 124–138

DOI: <https://doi.org/10.54694/dem.0301>

ÚVOD

Spolu s dynamickou proměnou české společnosti v posledních 30 letech se výrazně změnilo i partnerské a reprodukční chování. V české společnosti se jako v jiných vyspělých státech postupně prosadil tzv. koncept „post-rodinné rodiny“ (post-familial family, *Beck-Gernsheim*, 2002), jenž poukazuje na různorodost rodinných forem, které však stále zůstávají rodinou. Hlavním projevem změn reprodukčního chování je odklad narození prvního dítěte do vyššího věku. Průměrný věk matek při narození prvního dítěte se v České republice za posledních 30 let zvýšil z 22,5 let na 28,5 let, druhé dítě se matkám v roce 1990 narodilo průměrně v 25,6 letech, v roce 2020 v 31,3 letech (ČSÚ, 2021a). Plodnost českých žen měřená ukazatelem úhrnné plodnosti se v posledních deseti letech, s výjimkou mírného poklesu v letech 2011

až 2013, zvýšila z hodnoty 1,5 dítěte na jednu ženu na hodnotu 1,7, což je úroveň srovnatelná s rokem 1992. Vývoj úhrnné plodnosti byl nejvíce ovlivněn vývojem plodnosti prvního a druhého pořadí, přičemž struktura úhrnné plodnosti podle pořadí se v posledních deseti letech nijak výrazně neproměnila (tamtéž).

Navzdory proměnám rodinného chování přetrvává v české společnosti ideál dvoudětné rodiny (CVVM, 2020; *Rabušic – Chromková Manea*, 2018; *Kuchařová a kol.*, 2020). Pro naplnění tohoto ideálu je klíčová zejména výše zmíněná míra odkladu narození prvního dítěte (Šťastná a kol., 2017). Část oddálených porodů prvních či dalších dětí se však neuskuteční, ať již z důvodů zdravotních, partnerských, ekonomických či hodnotových. Dosavadní výzkumy v českém prostředí nepodávají jednoznačné závěry, zda lze

1) Tento text vznikl v rámci projektu Obohacení datové báze pro tvorbu a evaluaci rodinné politiky (reg. č. TL03000338), který je spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR v rámci Programu ÉTA.

2) Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., kontakt: jana.palonciovova@vupsv.cz.

posun rodičovství do vyššího věku podložit teorií individualizace a kulturní změny či teorií racionální volby. Ukazuje se, že hodnotové změny i měnící se strukturální podmínky nejsou na sobě nezávislé (Hašková, 2009).

Partnerské a reprodukční chování je však od roku 2020 třeba zasadit do kontextu zcela nové společenské reality spojené s pandemií covid-19. Dlouhé trvání pandemie a doprovodná restriktivní opatření významně ovlivňovala osobní, rodinný a pracovní život všech obyvatel. V zatím dostupných demografických statistikách z roku 2020 a 2021 se bezprecedentní situace prozatím projevila v poklesu počtu uzavřených manželství. Porovnáme-li první tři čtvrtletí let 2015 až 2021 (zatím nejsou dostupné statistiky z celého roku 2021), pak v období před pandemií, tj. v letech 2015 až 2019 vstoupilo do manželství v průměru 46 tisíc osob, v letech 2020 a 2021 to bylo o 7, resp. 6 tisíc méně. Některé výzkumy však naznačují, že se pandemie může negativně odrazit ve snížení spokojenosti v partnerských vztazích a následném růstu počtu rozchodů. Dopady na reprodukční chování jsou doposud vnímány ambivalentně (GGP, 2021; Palonciová a kol., 2021, Kuchařová a kol., v tisku). Na jedné straně může pandemická situace a nejistota budoucího vývoje narození (dalšího) dítěte oddálit, na druhé straně změny v dalších životních oblastech (menší možnosti seberealizace mimo pracovní a rodinnou sféru, častější práce z domova apod.) mohou působit pronatalitně. Během prvních tří čtvrtletí předpandemických let 2015 až 2019 se živě narodilo v průměru necelých 86 tisíc dětí. Ve stejném období roku 2020 se živě narodilo více než 84 tisíc, podle dostupných údajů roku 2021 pak téměř 85 tisíc dětí. Tato čísla ilustrují zatím jen mírný pokles v úrovni porodnosti během pandemie covid-19 v České republice, na rozdíl např. od Španělska či Itálie (*Human Fertility Database*, nedatováno; ČSÚ, 2021b).

Počty narozených dětí a úroveň plodnosti jsou v současné společnosti převážně výsledkem plánovaného rodičovství. Rozhodnutí stát se rodičem ovlivňuje celá řada okolností. Tento článek přispívá k diskusi o tom, jaké faktory (sociodemografické, hodnotově normativní a další) ovlivňují v české společnosti plány mít v blízké budoucnosti (další) dítě, a to v kontextu dosavadní pandemické zkušenosti.

FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ REPRODUKČNÍ PLÁNY

Podle průzkumů veřejného mínění je v postojové rovině preferován dvoudětný model rodiny téměř ve všech evropských státech (Sobotka – Beaujouan, 2014; Rabušic – Chromková Manea, 2018; CVVM, 2020). Přesto se tento ideál nedaří naplnit a ve většině evropských zemí je v transverzálním i v generačním pohledu úroveň plodnosti pod hranicí prosté reprodukce, tj. nižší než 2,1 dítěte na jednu ženu. Představy, preference a přání o počtu dětí a rodinném životě se formují a vyvíjejí podle toho, jak se mění životní dráhy a okolnosti jedince (partnerský vztah, ukončení studia, dostatečné finanční či bytové podmínky apod.). V postoji k rodičovství deklarovaném ve výzkumech se odrážejí nejen momentální individuální životní zkušenosti, ale i celospolečenské okolnosti (Hašková, 2009). S postupujícím věkem bývá u bezdětných žen odklon od původních rodičovských plánů mnohem výraznější než u mužů, a to směrem k nižšímu počtu dětí nebo až k postoji nemít děti vůbec (Palonciová a kol., 2021). Ani tyto měnící se představy směřující k nižšímu počtu dětí ale nejsou leckdy naplněny (Hašková – Pospíšilová, 2020). Dalším významným faktorem je samotná touha po dítěti, a to jak u žen, tak u mužů. Její síla, která může hrát podstatnou roli v reálném reprodukčním chování, závisí na věku, délce a uspokojení ve vztahu (Rabušic a kol., 2014).

V kontextu současné společnosti je čistě pronatalitní politika státu zaměřená pouze na finanční pomoc rodinám s dětmi přežitkem. Materiální podpora rodin musí být doprovázena širším spektrem opatření zaměřených zejména na sladování práce a rodiny, neboť práce mimo rodinnou sféru se stala běžnou součástí života žen (Greulich – Thévenon, 2011; Gauthier – Philipov 2008; Vilhena – Oláh, 2017). Přetrvávající nepoměr placené a neplacené práce mezi muži a ženami, nazývaný „nedokončená genderová revoluce“ („incomplete gender revolution“; Esping-Andersen, 2009) je jedním z faktorů odkladu či odmítání mateřství.

Podrobnější analýzy ukazují, že rozdíly mezi zeměmi s nízkou a vysokou úrovní plodnosti jsou způsobeny zejména plodností druhého pořadí, tedy pravděpodobností, že bude mít žena druhé dítě. Vyšší úroveň plodnosti je spojována s vyšší zaměstnaností

žen a také s vyšším podílem dětí do tří let v nerodinné (institucionální) denní péči (Adema a kol., 2014: 4; Greulich – Thevenon, 2011; Kališková a kol., 2016). Kde tato péče schází, má křivka pravděpodobnosti narození druhého dítěte podle nejvyššího dosaženého vzdělání ženy křivku ve tvaru „U“. V zemích, kde je nabídka služeb péče o děti obecně prostorově i finančně dostupná, se pravděpodobnost narození druhého dítěte zvyšuje spolu s vyšším vzděláním matky (Brini, 2020; D'Albis a kol., 2017). Různý efekt na různé skupiny žen podle výše dosaženého vzdělání měla např. i změna nastavení rodičovského příspěvku v České republice. Podle Štátné (2019) vedla vyšší flexibilita čerpání této dávky ke zkrácení intervalu mezi narozením prvního a druhého dítěte zejména u matek se středním vzděláním. U vysokoškolaček se tak výrazný vliv neprokázal.

V předchozích odstavcích byly nastíněny některé strukturální faktory mající potenciální vliv na úroveň plodnosti. Ta je výsledkem rodičovských plánů a trajektorií jedinců v dané společnosti. Jaké jsou faktory, jež ovlivňují rodičovské plány na individuální úrovni?

Je nasnadě, že reprodukční plány a konečný počet dětí úzce souvisí s partnerskou situací (Miettinen – Szalma, 2014; Kyzlinková – Štátná, 2016; Hašková – Pospíšilová, 2020). Bezdětná partnerství mají jasnější představu o svém rodičovství v budoucnu než bezdětní, kteří se svým partnerem nežijí. Bezdětní singles významně častěji děti nechtějí (Palonciová a kol., 2021). Na reprodukční plány má vliv i nestabilita partnerství v reprodukčním věku muže a ženy (Hart, 2018; Jalovaara – Fasang, 2017). U nových partnerství ve vyšším věku je běžné, že jeden z partnerů již vlastní děti má, což ovlivňuje reprodukční plány v těchto nově ustavených partnerstvích (Dudová a kol., 2020; Palonciová a kol., 2019).

Reprodukční plány souvisí nejen s existencí partnerského vztahu, ale podle některých studií i s jeho formou, kdy jsou manželé nakloněni rodičovství více než nesezdaní (Spéder – Kapitány, 2009; Štátná, 2011). Tradičnější cestu ve smyslu narození dítěte po uzavření sňatku volí v české společnosti častěji lidé s vyšším vzděláním (Kuchařová a kol., 2020). Plánování rodičovství je však pozitivně korelováno s kvalitou vztahu (Rijken – Liefbroer, 2009). Spokojenost v partnerském vztahu se odvíjí mimo

jiné i od představ a žité reality genderové dělby v rámci péče o domácnost a děti. V české společnosti převládá v deklaratorní rovině podpora egalitárního modelu participace mužů a žen a s tím spojená vysoká podpora sdíleného rodičovství (Kuchařová a kol., 2020; Rabušic – Chromková Manea, 2018). V praxi je zpravidla uplatňován tradiční genderový model komplementárních rolí otce živitele a matky pečovatelky. Podpora aktivního otcovství a zapojení otců do přímé péče o děti se sice v posledních letech zvyšuje, ale čas otců trávený s dětmi je stále výrazně limitován jejich pracovními povinnostmi souvisejícími s převládajícím gender pay gap a je stále výrazně nižší v porovnání s tím, kolik péči o děti věnují matky (Nešporová, 2019a, 2019b; Maříková a kol., 2012). Nerovné rozdělení domácích povinností snižuje šance na narození prvního i dalších dětí, u párů s jedním dítětem hraje roli i podíl partnerů na péči o něho (Dommermuth a kol., 2017).

Pro realizaci zmíněného ideálu dvoudětné rodiny je klíčová zejména míra odkladu narození prvního dítěte, respektive věk ženy při prvním porodu (Štátná a kol., 2017; Hanappi a kol., 2017). Čím vyšší je věk ženy na začátku vztahu, tím dříve se narodí první dítě, v případě narození dalších dětí má však vyšší věk ženy negativní vliv (Rijken – Liefbroer, 2009). Podle Štátné a kol. (2017) byl na základě analýzy českých dat Ženy 2016 u dosud bezdětných nejčastějším důvodem nenaplnění natalitních plánů v určitém věku chybějící či neuspokojivý partnerský vztah, ve větší míře byly zmiňovány i materiální podmínky, nemožnost skloubit práci a rodinu, obavy z nezaměstnanosti či zhoršení pracovní pozice. Ty, které již první dítě i se zpožděním porodily, uváděly jako hlavní důvod odkladu zdravotní problémy či partnerské důvody. Mezi důležité faktory, které ovlivňují neplánovaný odklad narození druhého dítěte, patří především neplánované zpoždění v narození již prvního dítěte, dále zdravotní problémy a partnerské důvody (Štátná a kol., 2019). Velká část odložených porodů se ve vyšším věku uskuteční (Štátná a kol., 2017; Šprocha, 2014), tento věk se však blíží hranici, kdy přirozená plodnost klesá a část populace nestihne mít zejména ze zdravotních důvodů tolik dětí, kolik by chtěla. Na rozdíl od mužů mají ženy jednoznačné omezení v biologické schopnosti otěhotnět, která se výrazně snižuje po 35. roce věku (Pachlová, 2015).

Opomenout nelze ani socioekonomický status, vyjádřený výší vzdělání, postavením na trhu práce a s tím spojenou finanční situací domácnosti. Rodičovské plány i chování bývají se socioekonomickým statutem muže korelovány pozitivně, u žen je tomu naopak, což může být přisuzováno ve větší míře než u mužů otázce sladění práce a rodiny (Nývlt, 2019; Brini, 2020; Kyzlinková – Šťastná, 2016). Na rodičovské plány mohou rovněž podobně negativně působit i horší obecné socioekonomické podmínky (Hanappi a kol., 2017). Nejde jen např. o přímou zkušenost s nezaměstnaností, ale i o míru potenciálního rizika ztráty zaměstnání. Jistota pracovního postavení ovlivňuje rodičovské plány pro nejbližší období méně významně (Gatta a kol., 2021). V krizových ekonomických obdobích, kdy je nižší šance najít v případě ztráty zaměstnání v dohledné době jiné, jsou rodičovské plány oddáleny o to více (Novelli a kol., 2021). To platí zejména u osob s vyšším vzděláním, osoby s nižším vzděláním v této situaci na (další) rodičovství častěji zcela rezignují (Hanappi a kol., 2017).

Životní strategie však kromě výše uvedených faktorů odrážejí i normy a hodnotové orientace jedince. S rodičovstvím je spojován pocit štěstí. Opomenout nelze ani vliv sociálních norem a společenský tlak (Pakosta, 2009; Hašková – Zamykalová, 2006). Být rodičem bývá vnímáno jako přirozená potřeba pro ženu, méně pro muže. Za individuální přínosy rodičovství lze považovat i pocit, že s dětmi se člověk nikdy necítí osamělý, že děti upevňují partnerský vztah. Naopak negativní aspekty rodičovství se vztahují k finančním, psychologickým i fyzickým nárokům na výchovu dětí, tak i k omezením osobní svobody a seberealizace (Pakosta, 2009; Palonciová a kol., 2021). I v tomto prizmatu je nezbytný genderový pohled. Mateřství poskytuje ženám ve větší míře emoční uspokojení spojené mimo jiné s těhotenstvím a péčí o dítě v raných fázích. Otcové asociují otcovství s radostí z výchovy a péče o děti, pozitivní roli hrají v jejich reprodukčních plánech tradiční hodnoty rodiny a vnímání hodnoty dítěte v životě člověka, tj. zjednodušeně názor, že život bez dětí nemůže být stejně naplněný jako život s nimi (Kyzlinková – Šťastná, 2016; Mynarska – Rytel, 2020).

Uvedené faktory mají pro každého jedince různý význam. Jejich vliv se však synergicky promítá do celkového počtu narozených dětí v populaci. Ten je odrazovým můstkem pro opatření rodinné politiky, příkladem je zajištění dostatečného počtu míst v předškolních zařízeních, ale je i důležitým vstupem pro další oblasti sociální politiky, např. důchodové reagující na podíl seniorů v populaci. Tento článek se snaží identifikovat míru vlivu vybraných faktorů na rodičovské plány v nejbližších třech letech.

DATA A METODY

Pro analýzu faktorů, které mají vliv na rodičovské plány v nejbližší budoucnosti, tj. v nadcházejících třech letech, byla využita data pilotní studie výzkumu Současná česká rodina, který je součástí mezinárodního výzkumného programu Generations and Gender Programme³.

V rámci tohoto projektu byl v České republice z důvodu probíhajících silných vln pandemie covid-19 realizován nejprve pilotní sběr dat. I v této části projektu byl použit dotazník, který byl připraven pro hlavní sběr dat (obsahující překlad základního dotazníku plus přibližně 40 položek specifických pro Českou republiku zaměřených na ekonomickou nejistotu a důsledky pandemie). Pilotní sběr probíhal na základě kvótního výběru (věk, pohlaví), a to metodou CAWI (online webové dotazování). V prosinci 2020 a opakovaně v dubnu 2021 v doplňkovém kratším dotazníku hodnotícím vliv pandemie covid-19 bylo dotázáno téměř 1 200 osob ve věku 18 až 69 let. Prosincová vlna sběru dat proběhla v období částečného uvolnění epidemiologických opatření (např. otevření obchodů) a příprav na vánoční svátky. Naopak dubnový výzkum následoval po období velmi silné pandemické vlny, jež si vyžádala další striktní vládní nařízení (např. omezení pohybu osob mezi okresy).

Jak již bylo nastíněno, základním předpokladem pro naplnění rodičovské role je partnerský svazek (např. Hašková, 2009; Miettinen – Szalma, 2014; Palonciová a kol., 2021; Klímová Chaloupková –

3) <https://ggp-cz.fss.muni.cz/o-projektu>; <https://www.ggp-i.org>.

Hašková, 2020). Otázky týkající se natalitních plánů byly v pilotním šetření Současná česká rodina určeny pouze dospělým ženám mladším 50 let (bez ohledu na jejich partnerský status) a mužům, kteří měli v době výzkumu partnerku v tomto věku. Single muži tedy byli z této kapitoly v dotazníku vyloučeni. Z výše uvedených důvodů se další analýza soustředila pouze na ty respondenty, kteří měli v době výzkumu partnera či partnerku a žena byla v tomto páru ve věku 25 až 44 let. Dolní věková hranice byla zvolena s ohledem na destandardizaci životních drah, prodlužující se období studia a zvyšující se věk při osamostatňování se od původní rodiny (Kuchařová a kol., 2020). Horní věková hranice se již v případě žen blíží biologické hranici pro mateřství. Celkem tedy vstoupilo do analýzy 470 respondentů, resp. jejich partnerství, kteří se zúčastnili prosincové i dubnové vlny.

K analýze natalitních plánů na základě dat Současná česká rodina byla zvolena binární logistická regrese. Závislou proměnnou byla odpověď na otázku, zda má respondent v úmyslu mít (další) dítě v nejbližších třech letech⁴⁾. Tato otázka byla položena jak v prosinci 2020, tak v dubnu 2021, tedy v době odeznívání silné jarní pandemické vlny. Analýza se vztahuje k oběma vlnám dotazování. Cílem bylo zjistit, zda během silné pandemické vlny došlo ke změnám v plánování rodičovství pro nejbližší dobu, případně jaké faktory měly na dané změny vliv.

V první fázi byly do analýzy jako nezávisle proměnné zahrnuty pouze sociodemografické charakteristiky (Modely A, tab. 4). Mezi ně patří pohlaví respondenta, věk muže a ženy v páru (v letech), jejich vzdělání (bez maturity, s maturitou, vyšší), délka společného vztahu (v letech), počet biologických dětí (žádné, jedno, dvě, tři a více), ekonomický status muže a ženy v páru (pracující, nepracující), typ partnerství (manželé, druh/družka včetně odděleně žijících partnerů v tzv. LAT – living apart together⁵⁾).

Ve druhém kroku byly přidány i proměnné, jež můžeme označit do značné míry jako subjektivní (Modely B, tab. 4). Mezi ně patří hodnocení finanční situace respondentem (tj. zda domácnost vychází s příjmy s obtížemi, trochu s obtížemi, celkem snadno, zcela bez obtíží). Genderová dělba rolí v rodinné oblasti byla zachycena podílem zapojení mužů a žen na vybraných činnostech v domácnosti. Z daných proměnných byl pro další analýzu vypočítán index nabývající hodnot 1 až 5. Čím vyšší je hodnota tohoto indexu, tím je míra zatížení ženy domácími záležitostmi vyšší⁶⁾. S tím souvisí míra spokojenosti respondenta s rozdělením domácích povinností mez partnery (v kategoriích zcela nespokojen, spíše nespokojen, ani spokojen, ani nespokojen, spíše spokojen, zcela spokojen). V dubnovém rekontaktu byla navíc položena otázka měřící míru obav z dopadů pandemie covid-19 na různé oblasti života během následujících 12 měsíců. Z nich byly pro analýzu vybrány dopady na finanční situaci a kvalitu partnerského života (dojde ke zhoršení, nic se nezmění, dojde ke zlepšení).

Specifickým případem byly nezávisle proměnné, jež vyjadřovaly životní postoje respondenta spojené s rodičovstvím. Ty byly v dotazníku měřeny prostřednictvím sady výroků, které hodnotily dopady rodičovství na různé stránky života, tedy zda se s narozením (dalšího) dítěte dané oblasti mnohem zlepší,lepší, nebudou ani lepší, ani horší, budou horší či mnohem horší. Faktorová analýza extrahovala dva faktory (tab. 1). Pro každého respondenta byly uloženy faktorové skóre pro příslušný faktor a tyto hodnoty vstoupily jako nezávisle proměnné do logistické regrese. Otázky byly položeny pouze v první vlně. Tyto postoje je možné považovat spíše za dlouhodobější, tyto faktory byly tedy použity v modelech v prosinci 2020 i dubnu 2021.

4) Vynechány případy, kdy byla žena v době výzkumu těhotná.

5) V souboru bylo pouze 35 případů LAT.

6) Původní škála šesti otázek zaměřených na domácí povinnosti (příprava jídla, luxování, praní prádla, malé opravy, správa finančních záležitostí, organizace volnočasových aktivit) byla pětibodová, tj. vždy respondent, obvykle respondent, respondent i partner/ka ve stejné míře, obvykle partner/ka, vždy partner/ka. Kategorie „někdo jiný“ byla vyloučena kvůli velmi nízkým četnostem. Součtový index byl vypočítán jako suma původních hodnot v daných otázkách (1=vždy muž; 5=vždy žena) vydělená šesti.

Tab. 1: Faktorová analýza – dopady rodičovství na různé oblasti života

Factor analysis – the effects of parenthood on various aspects of life

	Vliv rodičovství na osobní rozvoj v mimorodinné sféře <i>The impact of parenthood on personal development in the non-family sphere</i>	Vliv rodičovství na životní spokojenost a vztahy <i>The impact of parenthood on life satisfaction and relationships</i>
Možnost dělat si co chci <i>The possibility to do what I want</i>	0,758	
Množství peněz, které můžu utratit <i>The amount of money I can spend</i>	0,844	
Možnost realizovat se v životě jiným způsobem <i>The possibility to realize other goals in life</i>	0,718	
Moje pracovní příležitosti <i>My employment opportunities</i>	0,636	
Pracovní příležitosti partnera/partnerky <i>My partner's employment opportunities</i>	0,600	
Radost a uspokojení ze života <i>The joy and satisfaction I get from life</i>		0,823
Péče a zajištění ve stáří <i>The care and security I may get in old age</i>		0,653
Vztah s partnerem <i>The closeness between me and my spouse</i>		0,790

Pozn.: Faktorová analýza: Metoda hlavních komponent, metoda rotace: Varimax with Kaiser Normalization, kritérium volby počtu faktorů: jednotkové číslo >1, p-hodnota Bartlettova testu 0,000 a hodnota míry Keiser–Meier–Olkin (KMO) 0,828, podílly vysvětlené variance: 1. faktor – 34 %, 2. faktor – 25 %. Zobrazeny jen faktorové zátěže vyšší než 0,3. Stupnice odpovědí na otázku, jaký vliv by mohlo mít narození dítěte v příštích 3 letech na různé stránky života – daná oblast by byla 1. mnohem lepší, 2. lepší, 3. ani lepší, ani horší, 4. horší, 5. mnohem horší. Otázky byly položeny pouze v prosinci 2020.

Note: Factor analysis: Principal components method, rotation method: Varimax with Kaiser Normalisation, factor selection criterion: eigenvalues > 1, Bartlett test p-value 0.000 and Keiser – Meier – Olkin (KMO) value 0.828, explained variance proportions: 1st factor – 34%, 2nd factor – 25%. Only factor loads higher than 0.3 are displayed. The scale of response options to the question of what effect the birth of a child in the next 3 years could have on various aspects of life are – the given aspect of life would be: 1. much better, 2. better, 3. neither better nor worse, 4. worse, 5. much worse. These questions were only asked in December 2020.

Zdroj: Současná česká rodina.

Source: Contemporary Czech Family survey.

VÝSLEDKY

V analyzovaném souboru byly o něco více zastoupeny ženy než muži (59 % ku 41 %). Přibližně tři pětiny partnerství byly v prosincové i dubnové vlně založeny na manželském svazku. Ženy v páru byly v průměru o 3 roky mladší než muži a měly častěji než jejich partneři vyšší než maturitní vzdělání. Muži byli naopak v naprosté většině aktivní na trhu práce, tj. byli zaměstnaní, nebo pracovali jako OSVČ, ženy byly ve dvou pětinach na mateřské či rodičovské dovolené, případně v domácnosti. Každé čtvrté partnerství bylo bezdětné, o něco vyšší podíl měl jedno dítě, dvoudětné rodiny byly zastoupeny v téměř dvou pětinach. I v tomto souboru platí (např. *Kuchařová a kol.*, v tisku), že děti mají především manželé. Manželství byla bezdětná v pouhých 7 %, nesezdaná soužití v 46 %. Manželství trvalo v průměru o pět let déle než nesezdané soužití.

Odhlédneme-li od případů, kdy byla žena v době výzkumu těhotná, či případy odmítnutých odpovědí, úmysl mít v nejbližších třech letech (další dítě vyjádřilo v prosinci 2020 (s různě silnou mírou jistoty) 28 % dotázaných, v dubnu 2021 pak 25 %, což není významný rozdíl (tab. 3). Podíváme-li se na posun v natalitních plánech detailněji, pak názor mezi prosincem 2020 a dubnem 2021 změnilo celkem 9 % dotázaných, z nich polovina být rodičem původně nezamýšlela, ale na jaře již by si to přála, druhá polovina naopak o narození dítěte nejprve uvažovala, ale při opětovném dotazování se přiklonila k opačnému názoru.

Lze říci, že respondenti hodnotili finanční situaci své domácnosti jako příznivou, obtížnější byla pro každého třetího. Do budoucnosti však třetina hleděla s obavami, zlepšení očekával pouze přibližně každý desátý dotázaný. Negativní

Tab. 2: Vybrané sociodemografické charakteristiky respondentů (prosinec 2020)

Sociodemographic characteristics of respondents (December 2020)

		abs.	rel.
Vzdělání muže v páru <i>Education of the man in the couple</i>	ZŠ, bez maturity / <i>primary and lower secondary</i>	102	21,7
	s maturitou / <i>upper secondary</i>	191	40,6
	vyšší / <i>post-secondary</i>	177	37,7
	celkem / <i>total</i>	470	100,0
Vzdělání ženy v páru <i>Education of the woman in the couple</i>	ZŠ, bez maturity / <i>primary and lower secondary</i>	63	13,5
	s maturitou / <i>upper secondary</i>	155	33,1
	vyšší / <i>post-secondary</i>	250	53,4
	celkem / <i>total</i>	468	100,0
Postavení muže v páru na trhu práce <i>Position of the man in the couple in the labour market</i>	pracující (zaměstnanec, OSVČ, pomáhající člen rodiny) <i>working (employee, self-employed, helping family member)</i>	452	96,2
	ostatní (nezaměstnaný, student, důchodce, mateřská, rodičovská dovolená, v domácnosti) / <i>other (unemployed, student, pensioner, maternity, parental leave, not working for some other reason)</i>	18	3,8
	celkem / <i>total</i>	470	100,0
Postavení ženy v páru na trhu práce <i>Position of woman in the couple in the labor market</i>	pracující (zaměstnanec, OSVČ, pomáhající člen rodiny) <i>working (employee, self-employed, helping family member)</i>	284	60,4
	ostatní (nezaměstnaný, student, důchodce, mateřská, rodičovská dovolená, v domácnosti) / <i>other (unemployed, student, pensioner, maternity or parental leave, not working for some other reason)</i>	186	39,6
	celkem / <i>total</i>	470	100,0
Počet dětí <i>Number of children</i>	žádné / <i>none</i>	108	23,0
	jedno / <i>one</i>	127	27,0
	dvě / <i>two</i>	183	38,9
	tři a více / <i>three or more</i>	52	11,1
	celkem / <i>total</i>	470	100,0

Zdroj: Současná česká rodina.

Source: Contemporary Czech Family survey.

dopady pandemie na partnerský vztah v příštích 12 měsících předjímal zhruba každý pátý dotázaný, podobný podíl však pandemii a jejím dopadům na společenský život přisuzoval na kvalitu vztahu vliv pozitivní.

V oblasti dělby povinností spojených s chodem domácnosti v souboru převládá tradiční dělení, tj. žena zpravidla připravuje jídlo, pere prádlo, také

častěji než muž luxuje. Muž je naopak zodpovědný za drobné opravy v domácnosti, na řešení financí a rozhodování o způsobu trávení volného času se většinou podílejí oba partneři. V dubnu 2021 byl v porovnání s předchozím prosincem zaznamenán mírný pokles dotázaných, kteří byli s dělbou domácích povinností mezi partnery spokojeni, a naopak vyšší podíl nespokojených.

Tab. 3: Vybrané postoje respondentů

Attitudes of respondents

		Prosinec 2020 December 2020		Duben 2021 April 2021	
		abs.	rel.	abs.	rel.
Úmysl mít dítě do 3 let / Intention to have a child within the next 3 years	ano / yes	131	27,9	116	24,7
	pravděpodobně ne/není si jistý <i>probably no/not sure</i>	159	33,8	139	29,6
	rozhodně ne / <i>definitely no</i>	160	34,0	187	39,8
	těhotenství/odmítnutí / <i>pregnancy at the time of the survey or refused to answer</i>	20	4,3	28	5,9
	celkem / total	470	100,0	470	100,0
Obtíže vyjit s příjmem <i>Making ends meet</i>	s obtížemi / <i>with difficulty</i>	44	9,5		
	trochu s obtížemi / <i>with some difficulty</i>	116	24,9		
	celkem snadno / <i>fairly easily</i>	164	35,3		
	bez obtíží / <i>easily</i>	141	30,3		
	celkem / total	465	100,0		
Finanční situace se v příštích 12 měsících... / <i>Within the next 12 months the respondent's financial situation will ...</i>	zlepší / <i>improve</i>			55	11,9
	zůstane stejná / <i>remain the same</i>			263	56,9
	zhorší / <i>deteriorate</i>			144	31,2
	celkem / total			462	100,0
Váš partnerský vztah se v příštích 12 měsících... / <i>Within the next 12 months your partnership will..</i>	zlepší / <i>improve</i>			88	19,0
	zůstane stejná / <i>remain the same</i>			269	58,2
	zhorší / <i>deteriorate</i>			105	22,7
	celkem / total			462	100,0
Spokojenost s dělbou prací v domácnosti / <i>Satisfaction with the division of household tasks</i>	zcela spokojen/a / <i>completely satisfied</i>	190	44,1	160	36,5
	spíše spokojen/a / <i>rather satisfied</i>	99	23,0	98	22,4
	ani spokojen/a, ani nespokojen/a / <i>neither satisfied nor dissatisfied</i>	48	11,1	51	11,6
	spíše nespokojen/a / <i>rather dissatisfied</i>	70	16,2	84	19,2
	zcela nespokojen/a / <i>completely dissatisfied</i>	24	5,6	45	10,3
	celkem / total	431	100,0	438	100,0

Zdroj: Současná česká rodina.

Source: Contemporary Czech Family survey.

Všechny výše specifikované proměnné vstoupily do binární logistické regrese (tab. 4). Za závislou proměnnou byl považován deklarovaný úmysl mít v nejbližších třech letech (další) dítě. Do Modelů A byly zahrnuty následující proměnné: pohlaví, věk muže a ženy (v prosinci 2020, resp. v dubnu 2021), délka vztahu (v prosinci 2020, resp. v dubnu 2021), vzdělání muže, vzdělání ženy, postavení na trhu práce, typ partnerství (v prosinci 2020, resp. v dubnu 2021), počet dětí. Model B rozšiřoval model A přidáním nezávisle proměnných, tj. hodnocení finanční situace domácnosti, výše uvedeného indexu rozdělení rolí muže a ženy v domácnosti, míry spokojenosti s touto dělbou a proměnných extrahovaných faktorovou analýzou syntetizující postoj k rodičovství. V Modelu B v dubnu 2021 byly podle tehdejšího stavu aktualizovány proměnné týkající se dělby rolí v domácnosti a přidány proměnné zaměřené na vývoj finanční situace a kvality vztahu v příštích 12 měsících.

Prověřením několika regresních modelů (nejprve metodou enter, dále forward a backward), kde byly diskutovány relevantní statistické veličiny (regresní koeficienty Beta, -2Log likelihood (věrohodnosti), Nagelkerkeho koeficient, Hosmer-Lemeshow test atd.), byl hledán predikující model s optimálním počtem vysvětlujících proměnných. K prezentaci (tab. 4) byly vybrány modely zahrnující jen statisticky významné proměnné (výsledky forward metody).

Výsledky uvedené v tab. 4 naznačují, že natalitní plány jsou při kontrole ostatních nezávisle proměnných výrazně determinovány dosavadním počtem narozených dětí. Bezdětní měli ve všech uvažovaných modelech srovnatelnou šanci deklarovat přání stát se v brzké době rodiči jako ti, kteří měli jedno dítě, s počtem již narozených dětí je pak tato šance významně nižší.

Výraznější roli hraje v páru žena, zejména její věk, kdy s jeho růstem o rok šance na plánování (rozšířeného) rodičovství v nejbližším období klesá dle jednotlivých modelů v rozmezí od 8 do 13%. V modelech, kde nebyly zahrnuty hodnotové proměnné, se projevila i výše nejvyššího ukončeného vzdělání ženy. Při porovnání výsledků v prosinci 2020 a v dubnu 2021 se role výše vzdělání ženy prohloubila. Podle jarní vlny by ženy s maturitou měly ve srovnání s vysokoško-

lačkami o dvě třetiny nižší šanci, že budou plánovat narození (dalšího) dítěte, ženy s nejnižším vzděláním by měly šanci o 80% nižší.

Při zahrnutí otázek týkajících se hodnocení ekonomické situace domácnosti, kvality partnerského vztahu, spokojenosti s dělbou práce v domácnosti a indikátorů syntetizujících míru vnímání rodičovství jako omezení osobní seberealizace mimo sféru rodiny či hodnotu spojenou se životní spokojeností a ukotvením v blízkých vztazích se projeví jako nejvýznamnější, resp. jako jediné signifikantní poslední dva uvedené faktory, a to v obou vlnách sběru dat a v odlišných fázích pandemie covid-19. Čím více je rodičovství vnímáno jako bariéra osobního rozvoje v oblastech mimo rodinu, tím je šance na to být rodičem (dalšího) dítěte nižší. Analogicky čím méně je rodičovství pozitivně spojováno s životní spokojeností a rodinnými vazbami, tím slabší jsou rodičovské plány pro nejbližší tři roky.

Z uvedených analýz založených na pilotních datech Současná česká rodina vyplývá, že pandemie nemá na natalitní plány v nejbližších třech letech zatím výrazný dopad, neboť obavy z následků pandemie se jako signifikantní faktor neprojevily. Mezi stěžejní faktory patřily ve všech modelech počet dětí a hodnotové orientace. V prosincové vlně sběru dat bylo přání stát se v blízké době rodičem nejsilnější u bezdětných (26% by dítě do tří let pravděpodobně chtělo a 36% pak určitě) a dále mezi respondenty s jedním dítětem (16%, resp. 28%). Vícedětní v naprosté většině další dítě v nejbližších třech letech neplánovali (více než 90%). V dubnu 2021 byl zřejmý mírný odklon od rodičovských plánů u bezdětných (18% by dítě do tří let pravděpodobně chtělo, 38% pak určitě). V obecnějším rámci, bez ohledu na konkrétní časový horizont, devět z deseti dotázaných deklarovalo, že pandemie je zatím nepodnítila ke změně počtu dětí, které by chtěli ve svém životě mít. Neměla přitom negativní vliv ani na to, kdy by se dítě mělo narodit. Ti, kteří měli o časování narození (dalšího) dítěte konkrétní představu, byli v 80% ve svém názoru i přes pandemickou zkušenost konzistentní. Ostatní se rozdělili na dvě stejné početné skupiny, tj. jedna polovina by dítě chtěla mít dříve, než původně zamýšlela, druhá naopak později. Různý efekt však má u bezdětných, kteří by narození dítěte spíše oddálili, respondenti s jedním dítětem by naopak narození druhého potomka rádi uspěli.

Tab. 4: Výsledky logistické regrese – úmysl mít v nejbližších třech letech (další) dítě

Results of the logistic regression – intention to have a (or another) child within the next three years

	Prosinec 2020 / December 2020		Duben 2021 / April 2021	
	Model A jen sociodem. char. Only sociodem.char N=426	Model B včetně hodnot values incl. N=267	Model A jen sociodem. char. only sociodem.char N=418	Model B včetně hodnot values incl. N=261
	Poměr šancí Exp(B) Odds ratio	Poměr šancí Exp(B) Odds ratio	Poměr šancí Exp(B) Odds ratio	Poměr šancí Exp(B) Odds ratio
Délka vztahu <i>Duration of partnership</i>	0,931*			
Vzdělání ženy (ref. VŠ) / <i>Education of woman (ref. post-secondary)</i>	*	*	***	*
ZŠ, bez maturity <i>Primary and lower secondary</i>	0,728	0,348	0,211***	0,143*
S maturitou <i>Upper secondary</i>	0,458*	0,278**	0,333***	0,407*
Počet dětí (ref. bezdětní) <i>Number of children (ref. None)</i>	***	***	***	***
Jedno dítě <i>One child</i>	0,722	0,584	0,773	0,937
Dvě děti <i>Two children</i>	0,103***	0,027***	0,077***	0,099***
Tři a více dětí <i>Three or more children</i>	0,141***	0,091***	0,072***	0,085***
Věk ženy <i>Age of the woman</i>	0,920*	0,895***	0,887***	0,864***
Pracovní postavení muže (ref. pracující) / <i>Man's position in the labour market (ref. working)</i>			0,280*	
Vliv rodičovství na osobní rozvoj v mimorodinné sféře / <i>The impact of parenthood on personal development in the non-family sphere</i>	x	0,628*	x	0,683*
Vliv rodičovství na životní spokojenost a vztahy / <i>The impact of parenthood on life satisfaction and relationships</i>	x	0,287***	x	0,344***
Konstanta <i>Constant</i>	40,2***	104,2***	418,5***	230,9***
Nagelkerke R	0,442	0,631	0,467	0,568

Pozn./Note: ***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05.

Zdroj: Současná česká rodina.

Source: Contemporary Czech Family survey.

DISKUSE A ZÁVĚR

Pilotní data Současná česká rodina naznačila, že se v rodičovských plánech v horizontu nejbližších tří let zatím pandemie covid-19 příliš negativně neprojevila. Mezi hlavní faktory, které mají na přání mít v blízké budoucnosti (další) dítě vliv, patří počet dětí, které respondent již měl v době výzkumu. Při kontrole vlivu ostatních proměnných jsou brzkému rodičovství naklonění bezdětní stejně jako respondenti s jedním dítětem, s vyšším počtem dětí se rodičovské plány výrazně oslabují. Vliv pandemické situace se nepotvrdil například ani v datech výzkumu *Bezdětní 2020* (Palonciová a kol., 2021).

V páru je výraznější role přisuzována ženě, tj. jejímu věku a vzdělání. Na rozdíl od mužů mají ženy jednoznačné omezení v biologické schopnosti otěhotnět, která se výrazně snižuje po 35. roce věku (Pachlová, 2015). Odklad narození dítěte do vyššího věku nejen zkracuje reprodukční období, ale zvyšuje se i pravděpodobnost zdravotních komplikací. Tyto výsledky jsou v souladu se závěry některých zahraničních studií. Např. podobně Spéder – Kapitány (2009) a Hanappi a kol. (2017) identifikovali věk a počet dětí jako nejsilnější faktory promítající se do rodičovských plánů i jejich realizace. V obou studiích se však projevilo jako další výrazný prediktor postavení na trhu práce (obavy ze ztráty zaměstnání, či nezaměstnanost). To se v pilotních datech Současná česká rodina významně neprokázalo, s výjimkou postavení muže v rodině. Vzhledem k nízkému podílu nepracujících mužů v daném souboru je však třeba k tomuto výsledku přistupovat s opatrností.

Pilotní data Současná česká rodina naznačila, že navzdory změnám společenského života během pandemie covid-19 rezonují v rodičovských plánech pro nejbližší tři roky nejméně hodnotově orientace, resp. postoje k rodičovství. Vysvětlením může být, že v době sběru dat neměla pandemie zatím dlouhodobější ekonomické dopady. Svědčí o tom nejen výše uvedený velmi vysoký podíl mužů, kteří v době prosincového sběru dat pracovali, ale i to, že pouze každý desátý dotázaný měl výraznější obtíže vyjít s příjmem. Nicméně je třeba upozornit na to, že ti, kteří pocítovali již v prosinci určité finanční obtíže, hledí s o to větším pesimismem než ostatní do budoucnosti. Dostupné statistiky a výsledky sociologických šetření poukazují na to, že dopady pandemie jsou různé v závis-

losti na socio-ekonomickém a vzdělanostně-profesním statusu. Covidová situace dopadala odlišně i na rodiny s dětmi předškolního a školního věku, které se potýkaly se specifickými požadavky na domácí péči či na zajištění distančního vzdělávání, a ostatní rodiny se závislými dětmi. Dopady se měnily také v čase, např. v závislosti na tom, jak a kdy jednotlivé ekonomické sektory reagovaly na omezení výroby a služeb (*Život během pandemie, nedat.; ČSÚ, 2021c*).

Předložená analýza se zaměřila na respondenty mající partnera, naprostá většina těchto partnerství byla korezidenční. Tato skupina tak již pravděpodobně alespoň dočasně vyřešila své bydlení, vzhledem k věku (25 až 44 let) má již většina z nich pracovní zkušenosti. V tomto kontextu není až tak velkým překvapením, že rodičovské plány jsou výrazně determinovány jejich hodnotovou orientací. Podle Palonciové a kol. (2021) se těžiště důvodů bezdětnosti, po splnění podmínky spokojeného partnerského vztahu a dobrého zdravotního stavu, přesouvá na jedné straně směrem k uchování svobody a nezávislosti, na straně druhé směrem k nedostatečnému finančnímu zázemí a problematické bytové situaci. Důraz na bydlení jednoznačně odráží jeho v současnosti reálně obtížnou dostupnost. Bydlení reprezentuje prostor pro společné soužití a založení rodiny. Jeho kvalita odpovídající běžným standardům, ale i individuálním potřebám konkrétní rodiny je významnou podmínkou pro její dobré fungování a stabilitu, pro plnění výchovných a dalších rodinných funkcí, je také považována za významný faktor v prevenci sociálních patologií (Median, 2016; Prokop, 2019). V současnosti je to však podmínka, kterou je pro rodiny obtížné naplnit, zejména v počáteční fázi rodinného cyklu a pro sólo rodiče. Podle pilotních dat Současná česká rodina se bezdětní v partnerském (většinou korezidenčním) vztahu, stejně jako rodiny s jedním dítětem v porovnání s dvoudětnými častěji přiklání k tomu, že by v příštích třech letech měli vhodné bytové podmínky pro narození (dalšího) dítěte. Podobně lépe odhadují i svoji finanční situaci. Dvoudětní naopak nahlíží s větší opatrností na možnost skloubit v případě narození dalšího dítěte své pracovní a rodinné povinnosti. Zdá se, že ti, kteří děti chtějí, sledují ideál dvoudětné rodiny, mít děti více naráží na bariéry, jež mohou být reflektovány v opatřeních rodinné politiky. Jak je uvedeno v Koncepti rodinné politiky Ministerstva práce a sociálních věcí:

„Klíčovým principem rodinné politiky je vytvářet rodinám takové prostředí, ve kterém mohou svobodně naplňovat svá rozhodnutí a přesvědčení týkající se rodinných hodnot, způsobů péče a cílů rodinného i osobního života.“ (MPSV, 2019: 3). Dostupné bydlení a kvalitní péče o předškolní děti, jež se zdají být bariérou pro vyšší počet dětí v rodinách, jsou jedněmi ze zmiňovaných opatření i v uvedené Konceptci.

Na závěr je třeba kriticky nahlédnout na kvalitu dat. Analýza byla provedena na pro toto téma aktuálně nejvhodnějších datech. Jak bylo uvedeno, jedná se však zatím o pilotní soubor, sběr dat v rámci uvedeného šetření dále probíhá s ambicí získat náhodným výběrem odpovědi od několika tisíc respondentů (více na <https://ggp-cz.fss.muni.cz/o-projektu>). Limitem těchto pilotních dat je tak poměrně omezený počet dotázaných k vybranému tématu vzhledem k tomu, že šetření pokrývá dospělou populaci mladší 70 let.

Vybraný podsoubor se pak početně výrazně redukuje. Není tak umožněna podrobnější analýza, např. zvlášť pro muže a ženy. Nevýhodu lze spatřovat i v tom, že otázky týkající se rodičovských plánů nebyly položeny mužům, kteří v době výzkumu neměli partnerku. V rámci šetření byli respondenti osloveni dvakrát, nicméně odpovídali pouze na vybrané otázky, což pro analýzu představuje rovněž určitý limit. Časový odstup obou sběrů dat nebyl natolik dlouhým, aby bylo možné říci, zda se deklarované rodičovské plány podaří uskutečnit. V neposlední řadě je třeba připomenout, že pandemie není u konce, o tom, jak dlouho a s jakými celospolečenskými důsledky bude trvat, lze jen spekulovat. Již teď se ukazují její průvodní jevy, jako je počínající energetická krize a predikovaná vysoká míra inflace. To vše jsou další, zatím neměřené faktory, které mohou reprodukční plány a chování v následujících letech výrazně ovlivnit.

Literatura

- Adema, W. – Ali, N. – Thévenon, O. 2014. *Changes in family policies and outcomes: is there convergence?* (online). OECD Social, Employment and Migration Working Papers, 157. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5jz13wllxgzt-en.pdf?expires=1607686369&tid=id&accname=guest&checksum=4E338B150CFD590225D80D109094A6DC>.
- Beck-Gernsheim, E. 2002. *Reinventing the Family. In search of New Lifestyles*. Cambridge: Polity Press. In: Wehner, C., Abrahamson, P. 2004. *Individualisation of family life and family discourses* (online). Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/242452901_Individualisation_of_family_life_and_family_discourses.
- Brini, E. 2020. *Childlessness and low fertility in context: evidence from a multilevel analysis on 20 European countries* (online). *Genus*, 76(1), s. 1–38. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/341054731_Childlessness_and_low_fertility_in_context_evidence_from_a_multilevel_analysis_on_20_European_countries. <https://doi.org/10.1186/s41118-020-00074-7>.
- CVVM. 2020. *Postoje českých občanů k partnerství, manželství a rodičovství – únor 2020* (online). Praha: CVVM. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5179-postoje-ceskych-obcanu-k-partnerstvi-manzelstvi-a-rodicovstvi-unor-2020>.
- ČSÚ. 2021a. *Demografická příručka – 2020* (online). Praha: ČSÚ. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2020>.
- ČSÚ, 2021b. *Stav a pohyb obyvatelstva v ČR – 1. – 3. čtvrtletí 2021*. (online). Praha: ČSÚ. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/stav-a-pohyb-obyvatelstva-v-cr-1-3-ctvrtleti-2021>.
- ČSÚ. 2021c. *Vývoj ekonomiky České republiky – 2. čtvrtletí 2021* (online). Praha: ČSÚ. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/vyvoj-ekonomiky-ceske-republiky-2-ctvrtleti-2021>.
- D'Albis, H. – Gobbi, P. – Greulich, A. 2017. *Having a Second Child and Access to Childcare: Evidence from European Countries* (online). *Journal of Demographic Economics*. 83(2), s. 177–210. <https://doi.org/10.1017/dem.2017.2>.
- Dommermuth, L. – Hohmann-Marriott, B. – Lappegård, T. 2017. *Gender equality in the family and childbearing* (online). *Journal of Family Issues*, 38(13), s.1803–1824. <https://doi.org/10.1177/0192513X15590686>.
- Dudová, R. – Hašková, H. – Klímová Chaloupková, J. 2020. *Disentangling the link between having one child and partnership trajectories: a mixed-methods lifecourse research* (online). *Journal of Family Studies*, 26(4). <https://doi.org/10.1080/13229400.2020.1839534>.

- Esping-Andersen, G. 2009. *The incomplete revolution. Adapting to women's new roles*. Cambridge: Polity Press.
- Gatta, A. – Mattioli, F. – Mencarini, L. – Vignoli, D. 2021. Employment uncertainty and fertility intentions: Stability or resilience? (online) *Population Studies*. <https://doi.org/10.1080/00324728.2021.1939406>.
- Gauthier, A. H. – Philipov, D. 2008. Can policies enhance fertility in Europe? (online). *Vienna Yearbook of Population Research*, Vienna Institute of Demography (VID) of the Austrian Academy of Sciences in Vienna, 6(1), s. 1–16. <https://doi.org/10.1553/populationyearbook2008s1>.
- GGP. 2021. Výsledky pilotní studie Současná česká rodina (online). Dostupné z: <https://ggp-cz.fss.muni.cz/zajimave-vysledky>.
- Greulich, A. – Thevenon, O. 2011. The Impact of Family Policies on Fertility Trends in Developed Countries. *European Journal of Population*, 29(4), s. 387–416. <https://doi.org/10.1007/s10680-013-9295-4>.
- Hanappi, D. – Ryser, V. A. – Bernardi, L. – Le Goff, J. M. 2017. Changes in employment uncertainty and the fertility intention–realization link: An analysis based on the Swiss household panel (online). *European Journal of Population*, 33(3), 381–407. <https://doi.org/10.1007/s10680-016-9408-y>.
- Hart, R. K. 2018. Union histories of dissolution: What can they say about childlessness? (online). *European Journal of Population*, 35(1), s. 101–131. <https://doi.org/10.1007/s10680-018-9464-6>.
- Hašková, H. 2009. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Hašková, H. 2014. *Odchod z domova rodičů*. In: Hašková, H. (ed.), Vohlídalová, M., Maříková, H. – Dudová, R. – Uhde, Z. – Krížková, A. – Formánková, L. *Vlastní cestou? Životní dráhy v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Hašková, H. – Zamykalová, L. 2006. Mít děti? Co je to za normu? Čí je to norma? *Biograf*, 13(40–41), s. 3–53.
- Hašková, H. – Pospíšilová, K. 2020. Kdo plánuje jedináčka a kdo chce zůstat bezdětný? Faktory ovlivňující nízké reprodukční plány mužů a žen (online). *Sociologický časopis*, 56(2), s. 131–164. <https://doi.org/10.13060/csr.2020.005>.
- Human Fertility Database. Nedatováno. (online). Dostupné z: <https://mpidr.shinyapps.io/stfertility/>.
- Jalovaara, M. – Fasang, A. E. 2017. From never partnered to serial cohabitators: Union trajectories to childlessness (online). *Demographic Research*, 36, 1703–1720. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2017.36.55>.
- Kalíšková, K. – Münich, D. – Pertold, F. 2016. *Veřejná podpora míst ve školách se vyplatí: analýza výnosů a nákladů* (online). Studie 3/2016. Praha: IDEA-CERGE. Dostupné z: https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_3_2016_Verejna_podpora_mist_ve_skolkach/IDEA_Studie_3_2016_Verejna_podpora_mist_ve_skolkach.html.
- Klímová Chaloupková, J. – Hašková, H. 2020. The diversity of pathways to childlessness in the Czech Republic: The union histories of childless men and women (online). *Advances in Life Course Research*, 46. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2020.100363>.
- Kuchařová, V. – Barvíková, J. – Höhne, S. – Nešporová, O. – Palonciová, J. – Vidovičová, L. 2020. *Zpráva o rodině 2020* (online). Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/fulltext/vz_477.pdf.
- Kuchařová, V. – Nešporová, O. – Svobodová, K. – Höhne, S. – Palonciová, J. v tisku. *Úplné rodiny s dětmi*. Praha: VÚPSV, v. v. i.
- Kyzlinková, R. – Štátná, A. 2016. Reprodukční plány mladých mužů v ČR (online). *Demografie*, 58(2), 111–128. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/33199357/clanek+1_kyzlinkova+stastna.pdf/7028d36e-b87f-4382-acee-09878fd24282?version=1.0.
- Maříková, H. (ed.) – Krížková, A. – Vohlídalová, M. 2012. *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Median, s.r.o. 2016. *Stav české rodiny, co ji chrání a ohrožuje. Závěrečná zpráva z výzkumu*. Nadace Sirius.
- Miettinen, A. – Szalma, I. 2014. Childlessness Intentions and Ideals in Europe (online). *Finnish Yearbook of Population Research*, 49, 31–55. <https://doi.org/10.23979/fypr.48419>.
- MPSV. 2019. *Aktualizovaná Koncepce rodinné politiky*. Verze 29. května 2019 (online). Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/wp-content/uploads/2019/09/Aktualizovaná-Koncepce-rodinné-politiky-2019.pdf>.
- Mynarska, M. – Rytel, J. 2020. Fertility desires of childless poles: Which childbearing motives matter for men and women? (online). *Journal of Family Issues*, 41(1), 7–32. <https://doi.org/10.1177/0192513X19868257>.
- Nešporová, O. 2019a. Non-normative parents in the gender- traditional Czech Republic. In Grunow, D., Evertsson, M. *New parents in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar, s. 207–224. <https://doi.org/10.4337/9781788972970.00022>.
- Nešporová, O. 2019b. Obavy a těžkosti rané fáze rodičovství. Zjištění longitudinálního výzkumu prvorodičů. *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review*, 55(1), s. 3–30. <https://doi.org/10.13060/00380288.2019.55.1.446>.

- Novelli, M. – Cazzola, A. – Angeli, A. – Pasquini, L. 2021. Fertility Intentions in Times of Rising Economic Uncertainty: Evidence from Italy from a Gender Perspective (online). *Social Indicators Research* 154:257–284. <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02554-x>.
- Nývlt, O. 2019. Diferenční plodnost v Česku z dat Proměny české společnosti. *Demografie* 61(2), s. 11–128. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/91917740/13005319q2_111.pdf/62734d3f-7688-4c3c-b1b9-ebfa0539901b?version=1.0.
- Pachlová, T. 2015. Důsledky rozšíření metod asistované reprodukce pro vybrané aspekty porodnosti v České republice (online). In: *Konference Reprodukce lidského kapitálu – vzájemné vazby a souvislosti*, 12. až 13. listopadu 2015. Praha: VŠE. Dostupné z: <https://relik.vse.cz/2015/download/pdf/30-Pachlova-Tereza-paper.pdf>.
- Pakosta, P. 2009. Proč chceme děti: hodnota dítěte a preferovaný počet dětí v České republice (online). *Sociologický časopis*, 45(5), 899–934. Dostupné z: <https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/2009/05/02.pdf>.
- Palonciová, J. – Barvíková, J. – Höhne, S. – Kuchařová, V. – Nešporová, O. 2019. *Rekonstituované rodiny* (online). Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_461.pdf.
- Palonciová, J. – Höhne, S. – Kuchařová, V. – Žáčková, L. – Hašková, H. – Lukić, A. 2021. *Bezdětní a postoje k rodičovství* (online). Praha: VÚPSV, v. v. i. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_487.pdf.
- Prokop, D. 2019. Záleží na bydlení? Vztah nekvalitního bydlení a školních problémů dětí v chudých českých domácnostech (online). *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 55(4), s. 445–472. <https://doi.org/10.13060/00380288.2019.55.4.473>.
- Rabušic, L. – Chromková Manea, B. – Bukvaiová, J. 2014. Posedlí touhou po dítěti? In Fučík, P. – Chromková Manea, B. (eds.). *Rodičovské dráhy. Dvacet let vývoje české porodnosti v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, s. 111–124. ISBN 978-80-210-6551-2.
- Rabušic, L. – Chromková Manea, B. 2018. *Hodnoty a postoje v České republice 1991–2017: pramenná publikace European Values Study* (online). Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/view/1002/3113/769-1/#preview>.
- Rijken, A. J., Liefbroer, A. C. 2009. The Influence of Partner Relationship Quality on Fertility (online). *European Journal of Population*, 25, s. 27–44. <https://doi.org/10.1007/s10680-008-9156-8>.
- Sobotka, T. – Beaujouan, É. 2014. Two Is Best? The Persistence of a Two-Child Family Ideal in Europe (online). *Population and Development Review*, 40(3), s. 391–419. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1728-4457.2014.00691.x>.
- Spéder, Z. – Kapitány, B. 2009. How are Time-Dependent Childbearing Intentions Realized? Realization, Postponement, Abandonment, Bringing Forward (online). *European Journal of Population*, 25, 4. <https://doi.org/10.1007/s10680-009-9189-7>.
- Šprocha, B. 2014. Odkladanie a rekuperácie plodnosti v kohortnej perspektíve v Českej republice a na Slovensku (online). *Demografie*, 56(3), s.219–233. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555387/13005314q3.pdf/d2fc4c66-582f-406e-81dd-59f4924f6a4b?version=1.0>.
- Šťastná, A. 2011. *A second child in the family. The consequences of changing family and fertility patterns in the Czech Republic*. Disertační práce, Katedra demografie a geodemografie PFF UK, 221 s.
- Šťastná, A. 2019. Změny nastavení rodičovského příspěvku v Česku a jejich možný dopad na reprodukční chování (online). *Sociologický časopis* 55 (1): 31–60. <https://doi.org/10.13060/00380288.2019.55.1.447>.
- Šťastná, A. – Slabá, J. – Kocourková, J. 2017. Plánování, načasování a důvody odkladu narození prvního dítěte v České republice. *Demografie* 59(3), s. 207–223.
- Šťastná, A. – Slabá, J. – Kocourková, J. 2019. Druhé dítě – důvody neplánovaného odkladu a časování jeho narození. *Demografie* 61(2), s. 77–92.
- Vono de VILHENA, D. – Oláh, L. Sz. 2017. *Family Diversity and its Challenges for Policy Makers in Europe. Evidence and recommendations from the FP7 project FamiliesAndSocieties* (online). Discussion Paper 5. Dostupné z: https://www.jp-demographic.eu/wp-content/uploads/2017/04/famsoc_discussionpaper5_final_web.pdf.
- *Život během pandemie*. Nedatováno. (online). Dostupné z: <https://zivotbehempandemie.cz>.

Zdroje dat:

- Kreidl, M. – Šťastná, A. – Kocourková, J. – Hamanová, J. – Zvoniček, T. – Slabá, Beaupré, P. – Jablonski, W. – Koops, J.C. – Rijken, A. – Sturm, N. 2021. *Czech Harmonized Generations and Gender Survey-II Pilot*. Version 0.3. Data obtained from the GGP Data Archive.
- Kreidl, M. – Šťastná, A. – Kocourková, J. – Džurová, D. – Hamanová, J. – Zvoniček, T. – Slabá, J. 2021. *Czech GGS COVID Pilot – a Follow-up study*. Preliminary version of data set [data ke dni 19.4.2022 nezveřejněna v datovém archivu].

JANA PALONCYOVÁ

Absolvovala obor sociologie na FF UK a doktorské studium demografie na PřF UK. Od roku 2001 pracuje v oddělení rodinné politiky VÚPSV, v. v. i.. Zabývá se především sociologií rodiny, rodinnou politikou, demografií a sociálněprávní ochranou dětí. Podílela se např. na studii *Neúplné rodiny* (2019, VÚPSV, v. v. i.), *Česká rodina na počátku 21. století: Životní podmínky, vztahy a potřeby* (2019, SLON) či *Zpráva o rodině 2020* (2020, VÚPSV, v. v. i.).

SUMMARY

This article aims to contribute to the discussion of the factors (sociodemographic, normative values, and others) that could affect reproductive plans over the next three years. It is based on data obtained from the Contemporary Czech Family survey that was conducted during the Covid-19 pandemic in December 2020 (a period during which anti-pandemic measures were partly relaxed) and repeated in April 2021 (when strong anti-pandemic measures were in effect). The analysis focused only on those respondents who had a partner at the time of the research, and where the woman in the couple was between the ages of 25 and 44. A total of 470 respondents (and their partnerships) were included in the analysis.

Binary logistic regression was used to analyse respondents' natal plans. The dependent variable was the answer respondents gave to the survey question about whether they intended to have a (or another) child in the next three years. In the first phase, only

the sociodemographic characteristics were included in the analysis as independent variables (i.e. the age and education of the women and the men in the couple, the number of biological children, the type of partnership). The second stage included other variables that can be described as largely subjective (e.g. the assessment of the respondents' financial situation, the gender division of roles in the household, and attitudes towards parenthood).

It was determined that the desire to have a (or another) child in the near future is primarily influenced by the number of children already in the family and the values associated with parenthood. The socio-economic changes brought about by the pandemic have not yet had a negative impact on parental plans. However respondents with two children more often considered their housing conditions and financial situation to be unfavourable for having another child than did childless respondents or people with one child.